

Recenzja dorobku naukowego doktor Zofii Pomirskiej

Dr Zofia Pomirska studia magisterskie ukończyła z wyróżnieniem w 1992 roku, otrzymując dyplom magisterski na podstawie pracy literaturoznawczej pt. *Motyw Świtezii w poezji romantycznej*, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Józefa Bachórza.

Rozprawa doktorska Habilitantki powstała również w obrębie nauk humanistycznych, ale w innej dyscyplinie naukowej – językoznawstwie. Promotorem pracy pt. *Umiejętność czytania uczniów kończących szkołę podstawową a problem dysleksji* była prof. dr hab. Regina Pawłowska, a recenzentami zostali: prof. dr hab. Krystyna Gąsiorek oraz prof. dr hab. Edward Łuczyński.

Jeszcze przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora, w 2002 roku, Zofia Pomirska ukończyła Studia Podyplomowe Terapii Pedagogicznej, co pozwoliło jej zdobyć dodatkowe kwalifikacje, które mogła wykorzystać w badaniach prowadzonych w związku z powstającą rozprawą doktorską dotyczącą dysleksji.

Dziesięć lat później dr Zofia Pomirska, skończywszy studia podyplomowe z zarządzania projektami (Uniwersytet Gdański, 2012 r.), zdobyła kolejne kwalifikacje, mające również związek z jej pracą naukową. Habilitantka łączyła bowiem pracę asystenta (od 1992 r.), a później adiunkta (od 2004 r.) w Instytucie Filologii Polskiej z prowadzeniem własnego Ośrodka Terapii i Diagnozy Dysleksji „USUS”.

Wieloletnie doświadczenia nauczyciela akademickiego oraz diagnosty i terapeuty specyficznych trudności w uczeniu się wpłynęły znacząco na kształt przedstawionych do oceny badań naukowych dr Z. Pomirskiej.

Aktywność naukowa po uzyskaniu stopnia doktora

Dr Zofia Pomirska po uzyskaniu stopnia doktora wydała jedną książkę, opartą na rozprawie doktorskiej – monografię autorską pt. *Wokół czytania. Proces czytania i jego zaburzenia oraz drogi do efektywnego czytania* (Warszawa 2011) oraz 47 artykułów (3 kolejne są w procedurze recenzowania). Na uwagę zasługuje aktywność redakcyjna Habilitantki, która redagowała publikację *Wokół dysleksji. Co warto wiedzieć o dysleksji i nowoczesnych sposobach przeciwdziałania jej* (Warszawa 2010) oraz współredagowała serię

trzech monografii pokonferencyjnych: *Jestem – więc piszę. Między rzemiosłem a wyobraźnią* (Gdańsk 2009), *Jestem – więc czytam. Między pragmatyzmem a wolnością* (Gdańsk 2012) oraz *Jestem – więc mówię. Między niebytem a formami istnienia* (Gdańsk 2014).

Wszystkie publikacje stanowiące część ocenianego dorobku Habilitantki łączy wspólny temat badawczy: uczniowskie kompetencje nadawczo-odbiorcze.

Dr Zofia Pomirska podaje w autoreferacie, że na jej aktywność naukową składa się także przygotowanie 48 wystąpień na ogólnopolskich i międzynarodowych konferencjach naukowych. W wystąpieniach Habilitantka porusza problemy szeroko pojętej zależności między działaniem systemu edukacyjnego a rozwijaniem (się) kompetencji czytelniczych ucznia.

Warto dodać, że Z. Pomirska przygotowała i opublikowała również 14 artykułów popularnonaukowych, które stanowią ważny wkład w popularyzację badań naukowych nad dysleksją, a autorskie zbiory ćwiczeń Habilitantki – *Wygraj z dysleksją*, *Wygraj z dysgrafią* i *Wygraj z dysortografią* (wszystkie wydane przez Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP w 2007 r.) – od lat cieszą się popularnością wśród nauczycieli i są wielokrotnie wznawiane, nadal dostępne w księgarniach. Dr Z. Pomirska jest również współautorką *Programu nauczania języka polskiego w klasach I–III gimnazjum* i skorelowanych z nim podręczników gimnazjalnych do języka polskiego *Słowa na czasie*, a także cykli sprawdzianów z języka polskiego do liceów i techników.

Dr Zofia Pomirska wymienia w autoreferacie jeszcze wiele działań, które prowadziła i prowadzi na rzecz nauczycieli, np. pracę w projekcie „Literatura i sztuka Holocaustu w szkole ponadgimnazjalnej” czy współpracę z Ministerstwem Edukacji Narodowej (jako ekspert w unijnym projekcie „Wdrożenie podstawy programowej kształcenia ogólnego w przedszkolach i szkołach”). Wszystkie aktywności naukowe i popularnonaukowe dr Pomirskiej wiąże zatem łącznie badań naukowych z praktyką.

Osiągnięcia naukowe

Dr Zofia Pomirska przedstawiła do oceny swój dorobek naukowy, który prezentowany jest jako cykl artykułów „skupiających się wokół zagadnienia: *Uczeń ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się a system edukacji polonistycznej*” (autoreferat, s. 1). W autoreferacie dr Pomirska wyjaśnia, że cel badań, których przebieg i wyniki dokumentuje ww. cykl, to „określenie pola napięć między indywidualnym doświadczeniem ucznia ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się a systemem edukacji polonistycznej” (s. 2).

Badania Habilitantki prowadzone były w trzech obszarach badawczych, skupiających się wokół problematyki nazwanej przez autorkę: a) *Specyficznymi trudnościami w czytaniu i pisaniu w kontekście nauczania języka polskiego*; b) *Sposobami przełamywania barier czytelniczych we współczesnej szkole* oraz c) *Kulturowymi aspektami nauczania języka polskiego*.

Każdy z przedstawionych tu kręgów badawczych łączy perspektywa jednoczesnego dydaktycznego i lingwistycznego oglądu zjawiska dysleksji. Dr Z. Pomirska wyjaśnia w autoreferacie, że pytanie postawione przez D. Klus-Stańską – czy szkoła rzeczywiście uczy czytać? – „stało się też moją wątpliwością, dlatego przyjrzałam się rozwiązaniom metodycznym (na różnych etapach edukacyjnych) określającym sposoby rozwijania umiejętności czytania – rozumianego zarówno w ujęciu wąskim, jako technika czytania, jak i w szerokim, związanym z aspektem semantycznym i krytyczno-twórczym... oraz kompetencjom przyszłych nauczycieli” (s. 9).

Badania nad kształtowaniem kompetencji czytania w systemie polonistycznej edukacji szkolnej stają się osią konstrukcyjną przedstawionego do oceny cyklu tekstów. Wyodrębnione przez Habilitantkę trzy subcykle są wewnętrznie uporządkowanymi zbiorami tekstów, rozwijającymi tę nadrzędną problematykę badawczą w trzech ujęciach; w pierwszym zbiorze dominuje problematyka dysleksji i jej wpływ na kompetencję językową uczniów, w drugim – w centrum jest sam proces czytania, w trzecim bloku tekstów wskazuje dr Z. Pomirska na wiele kulturowych kontekstów, które mają lub powinny mieć wpływ na proces edukacyjny służący uczniowi, także temu z dysleksją.

Pierwszy zbiór dotyczy dysleksji, a wybrane przez autorkę do tego cyklu artykuły to 11 tekstów w całości poświęconych edukacji szkolnej, publikowanych w latach 2005–2018.

Habilitantka w tak dobranym zbiorze tekstów prezentuje wyniki badań autorskich prowadzonych w grupie uczniów klas szóstych szkół podstawowych oraz wśród studentów kierunków pedagogicznych. Uzupełnieniem cyklu są prace natury teoretycznej, zawierające rozważania na temat rozwoju międzynarodowych oraz polskich badań nad dysleksją.

Dr Z. Pomirska porządkuje wybór artykułów w rozwijającą się całość, a w kolejnych publikacjach zbioru znajdziemy odwołania do wcześniejszych prac. W kilku artykułach, np. (10I¹) s. 707 oraz s. 353 (11I), znajdziemy powielone partie tego samego tekstu, co należy uznać za celowe autocytowanie. Jest ono zapewne wynikiem tego, że każdy artykuł

---

¹ Cyfra arabska oznacza numer artykułu w spisie publikacji zaprezentowanym przez dr Z. Pomirską w autoreferacie, a cyfra rzymska – numer nadany obszarowi badawczemu, w którym dany artykuł został umieszczony.

zamieszczany jest w innej publikacji, a tym samym, stając się autonomicznym tekstem, wymaga powtórzenia treści prezentowanych w innym artykule (najczęściej teoretycznego wprowadzenia do tematu). Dodać należy, że Habilitantka, powtarzając klasyczne definicje dysleksji, wzbogaca swoje kolejne artykuły o odniesienia do najnowszej literatury, np. prac Krasowicz-Kupis i Pietras z 2008 roku czy Bogdanowicz z 2013 roku.

Teksty tworzące ten zbiór to w podobnych proporcjach analizy literatury naukowej dotyczącej dysleksji, zwłaszcza zmieniającego się podejścia do dysleksji i jej definicji, oraz wyniki badań własnych autorki. Cel badań przedstawia Habilitantka w tekście otwierającym zbiór artykułów – *Porównanie sprawności czytania uczniów klas szóstych szkół podstawowych z dysleksją i bez specjalnych zaburzeń w czytaniu* (1I). Dr Z. Pomirska zamierza ustalić, „czy na osiągnięcia uczniów w czytaniu wpływają specyficzne zaburzenia czytania (dysleksja rozwojowa), czy też sposób nauczania czytania” (s. 326, 1I). Autorka przedstawia w tym tekście tę część własnych wcześniejszych badań, „która była poświęcona czytaniu cichemu” (s. 327). Te same badania wykorzystano w artykule *Realizacja formy streszczenia przez uczniów z dysleksją rozwojową* (4I), ale dotyczą one kompetencji tekstotwórczych. Autorka, analizując umiejętność tworzenia streszczenia przez uczniów z dysleksją rozwojową, stwierdza, że „dysleksja upośledza umiejętność wykonywania podstawowych funkcji językowych...” (s. 76, 4I). Z badań uczniów z dysleksją wywodzi również wnioski przedstawiane w tekście: *Błędy językowe w pracach uczniów z dysleksją rozwojową* (6I). W artykule znajdziemy szczegółowe dane statystyczne odniesione do nowszych ustaleń innych badaczy, np. I. Pietras (2008) czy R. Makarewicz (2006). Jeszcze inne ujęcie problemu dysleksji znajdujemy w artykule opartym na badaniu grupy studentów gdańskiej pedagogiki: *Przygotowanie studentów do pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych w teorii i praktyce dydaktycznej* (9). Wnioski z badań (ankietę wypełniło 67 studentów) stanowią interesujący przyczynek do refleksji nad stanem studiów przygotowujących do pracy w szkole, w której od kilku dziesięcioleci znaczny odsetek populacji stanowią uczniowie z dysleksją rozwojową.

Uzupełnieniem badań empirycznych w prezentowanym zbiorze są dwa teksty dotyczące diagnozowania dysleksji rozwojowej: *Psycholingwistyczny aspekt diagnozowania zaburzeń w czytaniu i pisaniu (dysleksji rozwojowej)* (3I) oraz *Diagnoza dysortografii a poziom umiejętności ortograficznych uczniów* (7I), w których autorka dokonuje krytycznej analizy narzędzi diagnostycznych w kontekście badań psycholingwistycznych (polskich i obcych, starszych i nowszych) nad tym problemem. Tekst kończy stwierdzenie, że być może jedną

z ważniejszych przyczyn diagnozowania dysleksji rozwojowej u coraz większej liczby dzieci „może być niedoskonała procedura badań diagnostycznych” (s. 188, 3I).

Habilitantka, pisząc o dysleksji rozwojowej, nie tylko odwołuje się do definicji psychologów i pedagogów, ale także – jako językoznawca – wskazuje na istotną, a często niestety pomijaną rolę aspektu morfonologiczno-składniowego, semantycznego oraz pragmatycznego języka w diagnozowaniu dysleksji rozwojowej. We wnioskach zamieszczonych w tym artykule postuluje opracowanie nowych metod diagnozowania dysleksji rozwojowej (s. 188, 3I), które uwzględniałyby inne niż aspekty języka tylko aspekt fonologiczny.

Artykuł *Co warto wiedzieć o dysleksji*, otwierający monografię wieloautorską redagowaną przez Z. Pomirską, można uznać za tekst stanowiący teoretyczne podstawy dla całego ocenianego zbioru. Tekst stanowi cenne kompendium współczesnej wiedzy na temat dysleksji. Zamieszczony został w publikacji, o której recenzentka Joanna Dyrda napisała, że stanowi cenne połączenie kwestii teoretycznych z przykładami praktycznego działania (por. autoreferat, s. 12).

Podkreślić należy, że ten obszar badań Habilitantki stanowi cenny wkład w rozwój badań polonistycznych, a zwłaszcza językoznawczych, nad dysleksją, a jednocześnie weryfikowanie teoretycznych rozwiązań w praktyce uprawomocnia wnioski formułowane przez dr Z. Pomirską na podstawie badań prowadzonych indywidualnie czy w zespołach autorów. Do współautorstwa tej monografii dr Z. Pomirska zapraszała bowiem słuchaczy autorskich Podyplomowych Studiów Terapii Zaburzeń Czytania i Pisania prowadzonych na Uniwersytecie Gdańskim.

Do postawionej na wstępie pierwszego zbioru tekstów (w artykule 1) tezy o edukacyjnych uwarunkowaniach dysleksji nawiązują wprost trzy inne artykuły zbioru: *Edukacyjne uwarunkowania dysleksji wśród polskich uczniów* (2I), *Trudności w nauce czytania i pisania jako konsekwencja zaniedbań systemu edukacyjnego* (10I) oraz *Starszy uczeń z dysleksją rozwojową – problemy i wyzwania dla systemu edukacyjnego* (12I). Autorka pisze w nich o wpływie niektórych elementów polskiego systemu edukacyjnego (np. podręcznikach, programach nauczania) na wzrost liczby uczniów, u których diagnozuje się specyficznie trudności w czytaniu. Habilitantka mówi wręcz o kryzysie misji szkoły (s. 241; 2I), przywołuje wiele praktycznych problemów, jakie wywołuje zdiagnozowanie dysleksji dopiero w starszym wieku szkolnym (12), jednocześnie przytacza (z literatury przedmiotu) wiele propozycji działań wspierających ucznia, które stanowią praktyczne dopełnienie teoretycznych rozważań.

Zamknięciem recenzowanego podzbioru jest artykuł sytuujący problem ucznia z dysleksją rozwojową w kontekście społecznym. W tekście *Postrzeganie dysleksji i dyslektyków przez użytkowników forów internetowych* (12) Zofia Pomirska – na podstawie badań wykonanych na prowadzonym przez siebie seminarium magisterskim – odwołując się do materiału zaprezentowanego w pracy magisterskiej E. Adamczyk oraz analizując wiele wypowiedzi internautów, odtwarza językowy stereotyp ucznia z dysleksją i wskazuje jego wpływ na niską samoocenę takiego ucznia.

Uznać należy, że zaprezentowany przez dr Z. Pomirską jako pierwszy zbiór 11 artykułów (tekst oznaczony 10I jest polskim tłumaczeniem angielskojęzycznego tekstu nr 8), opatrzony tytułem *Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu w kontekście nauczania języka polskiego*, stanowi przemyślaną całość. Wszystkie te teksty łączy poszukiwanie odpowiedzi na pytanie postawione w artykule pierwszym: „Czy istnieje związek specyficznych zaburzeń czytania z nieodpowiednimi metodami edukacji szkolnej, a zwłaszcza nauką czytania? Habilitantka w ostatnich tekstach tego zbioru odpowiada, że rosnąca liczba dyslektyków w szkołach ma związek nie tylko z konstytucyjnymi uwarunkowaniami dysleksji, ale również z wadliwym systemem edukacyjnym w polskiej szkole.

Autorka, odwołując się do licznych publikacji z zakresu badań nad dysleksją, jednocześnie wnosi do tych badań nowy wymiar, postulując zwiększenie udziału refleksji językoznawczej nad problematyką dysleksji.

Zbiór II recenzowanego cyklu tematycznego nosi tytuł *Sposoby przełamania barier czytelniczych we współczesnej szkole*. Habilitantka uznała, że w tej części dorobku znajdzie się sześć artykułów, a ich uzupełnieniem jest praca redakcyjna Z. Pomirskiej nad powstaniem dwu monografii *Wokół czytania. Proces czytania i jego zaburzenia oraz drogi do efektywnego czytania* oraz (we współredakcji) – *Jestem – więc czytam. Między pragmatyzmem a wolnością*.

Tę problematykę badawczą otwiera tekst z 2007 roku: *Jakość czy „jakoś” – organizowanie ćwiczeń w czytaniu przez studentów polonistyki* (1II). W nim oraz kolejnym artykule, pt. *Sztuka czytania i sztuka pisania jako podstawa kompetencji przyszłego polonisty* i (2II), Habilitantka pisze o przygotowaniu studentów specjalności nauczycielskich do rozwijania kompetencji czytelniczych przyszłych uczniów. Materiał badawczy wykorzystany w pierwszym i drugim artykule stanowią prace studentów (dzienniki praktyk oraz ankiety przeprowadzone wśród studentów – niestety nie znajdujemy danych liczbowych na temat zakresu badania); wnioski z badań prowadzą autorkę do stwierdzenia, że przygotowanie przyszłych nauczycieli jest niewystarczające, i związanego z tym postulatu, by na studiach

nauczycielskich najważniejsze stało się „budowanie świadomości studenta dotyczącej istoty procesu czytania i jego złożoności” (s. 316, 1II).

W przywołanym tekście oznaczonym jako drugi w zbiorze autorka powtarza przykłady i ich interpretację z wcześniejszego artykułu, podając np. te same przykłady (s. 315, 1I; s. 357 i 358, 2II) oraz te same cytaty co w pracy M. Kreutza. Identyczne są również prezentowane wyniki badania studentów oraz postulat autorki sformułowany w zakończeniu (por. s. 317, 1II; s. 360, 2II). To uchybienie nie przekreśla jednak wartości samego badania, a jedynie prowadzi do stwierdzenia, że tekst prezentowany tu jako 2. w zbiorze należy potraktować jako przedruk tekstu 1.

Habilitantka w artykułach prezentowanych w tym zbiorze odwołuje się do klasycznych prac uznanych dydaktyków, np. B. Chrzastowskiej, S. Bortnowskiego czy E. Malmquist oraz opracowań psychologicznych związanych z problematyką rozumienia, np. M. Kreutza, co dowodzi wnikliwej znajomości wcześniejszych badań nad podejmowanym problemem.

Trzeci artykuł w ocenianym zbiorze, zatytułowany *Leksyka współczesnych podręczników do nauczania zintegrowanego a kształtowanie umiejętności czytania u dzieci* (II3), wnosi nowe treści do wcześniej prezentowanych rozważań. W polu zainteresowań badaczki znalazła się bowiem leksyka podręczników do nauczania zintegrowanego, przedstawiona w ujęciu statystycznym i semantycznym. Autorka wybrała do analizy filologicznej sześć podręczników (nie podając jednak kryteriów wyboru), wnioski oparła na obszernym materiale badawczym (łącznie zapewne kilka tysięcy stron tekstu). Charakterystyka leksyki jest wielostronna (dotyczy aspektu strukturalnego, semantycznego i edukacyjnego zebranego z materiału leksykalnego) i uprawomocnia wnioski o wysokim prawdopodobieństwie istnienia związku między błędami w doborze leksyki do podręczników służących nauce czytania a niską sprawnością czytelnictwa uczniów.

Kolejne dwa artykuły recenzowanego cyklu – *Radość czytania: utracona i odzyskana. Refleksje wokół programu „Czytamy razem” adresowanego do uczniów z dysleksją rozwojową* (4II) oraz *Popularyzowanie czytania i czytelnictwa wśród uczniów ze specjalnymi trudnościami w czytaniu (z dysleksją rozwojową)* (5II) – dotyczą innego aspektu badań nad kształceniem procesu czytania w szkole. W tych dwu artykułach Zofia Pomirska dokonuje krytycznej analizy proponowanych metod popularyzacji czytania wśród dyslektyków. Habilitantka omawia szczegółowo kilka programów czytelnictwa (w tym też te oparte na wolontariacie), doceniając ich wartość motywacyjną, jednocześnie wskazuje na „brak działań, które uwzględniałyby także techniczny aspekt czytania, usprawniałyby procesy percepcyjno-motoryczne (s. 458, II5).

Drugi zbiór tekstów zamyka artykuł z roku 2017, pt. *Technika szybkiego czytania wobec lingwistycznej teorii nauki czytania* (6II), w którym autorka zestawia zyskujące w ostatnim dwudziestoleciu wielką popularność techniki szybkiego czytania z liczącą już niemal 30 lat teorią czytania Reginy Pawłowskiej. To niezwykle ciekawe porównanie uznać należy za ważny element badań Habilitantki, wprowadzający do recenzowanego cyklu tematycznego kolejną perspektywę badawczą. Dr Zofia Pomirska postuluje, by metody tzw. szybkiego czytania traktować „jako techniki pomocnicze, a nie jako uniwersalny środek na problemy w czytaniu” (s. 178, II6).

Cykl II przedstawiony w autoreferacie Z. Pomirskiej to zatem cenny zbiór teoretycznych refleksji prowadzonych w perspektywie nie tylko dydaktycznej, ale także psycholingwistycznej nad procesem kształcenia czytania we współczesnej szkole, poddający analizie zarówno koncepcje metodyczne, programy czytelnicze, jak i nowoczesne komercyjne kursy i stosowane na nich metody pozaszkolnego rozwijania nauki czytania.

Ostatni podzbiór cyklu stanowi zespół 15 artykułów wybrany przez Habilitantkę do trzeciej części cyklu tematycznego. Zespół tekstów zgromadzony wokół subobszaru badawczego *Kulturowe aspekty nauczania języka* obejmuje najwięcej tekstów, ale jest też najbardziej zróżnicowany. Większość badań dotyczy dwu kręgów problemowych: kształcenia językowego w polskiej szkole oraz wykorzystania humoru w kształceniu polonistycznym. W pozostałych artykułach autorka podejmuje różne wątki tematyczne, np. analizuje rolę muzeów literackich w kształceniu polonistycznym, wychowanie ideologiczne wpisane w dawne podręczniki szkolne czy dawne koncepcje pedagogiczne.

Ważne teksty dotyczą wykorzystania strategii ludycznych w nauczaniu języka polskiego oraz roli humoru w dydaktyce polonistycznej. Tym zagadnieniom poświęca Habilitantka aż pięć artykułów, które powstawały w latach 2010–2014: *Humor w dydaktyce szkolnej* (2III), *Humor w procesie nauczania dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* (3III), *Niezamierzony humor zeszytów szkolnych uczniów kaszubskiego gimnazjum* (6III) oraz *Ludyczne aspekty polonistyki szkolnej* (4III), *Dyskurs ludyczny w nauczaniu języka polskiego (na przykładzie serii podręczników gimnazjalnych „Blżej słowa”)* (10III). Pierwsze trzy teksty udowadniają, że „spektrum możliwości pojawienia się dowcipu w dyskursie dydaktycznym jest szerokie... Humor może być wprowadzany także przez dobór tekstów, do analizy, dających przyjemność słuchania lub czytania zgodnie z maksymą: *docere, movere et delactare*... Nawet powtórzenie wiadomości czy sprawdzian mogą przypominać zabawę, jeżeli wprowadzi się do nich konwencję quizu, teleturnieju czy programu popularnonaukowego” (s. 284, 2III).

Autorka łączy w jednym obszarze zainteresowań kategorię *humoru i ludyczności*, traktuje *humor i zabawę* jako wzajemnie się uzupełniające techniki, dające nauczycielowi poloniście wiele możliwości dydaktycznych. Za C. Matusiewiczem Habilitantka postuluje, by techniki związane z humorem nauczyciele stosowali częściej do manipulowania przeżyciami poznawczymi niż – jak to jest przede wszystkim obecnie – do manipulowania przeżyciami uczuciowymi (s. 283, 2III). Artykuł *Humor w procesie nauczania dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* (3III) jest rozwinięciem tez stawianych w artykule przedstawionym jako 2. w cyklu – *Humor w dydaktyce szkolnej* (2III). Zofia Pomirska przywołuje w obszernych fragmentach swoje sądy z artykułu pierwszego (niestety w znacznej części w postaci dosłownej bez odesłania do pierwodruku), jednocześnie pokazuje, jak stwierdzenia odnoszące się ogólnie do pracy z uczniem można zastosować w pracy z uczniem o specyficznych potrzebach edukacyjnych. Autorka zwraca uwagę przede wszystkim na funkcję katartyczną humoru (s. 455, 3III), co w procesie nauczania dzieci ze SPE ma duże znaczenie, np. w sytuacjach budzącej się agresji uwarunkowanej ciągłym przeżywaniem niepowodzeń szkolnych (s. 455–456, 3III).

Dwa inne artykuły zaproponowane przez autorkę w tym obszarze badawczym dotyczą wykorzystania strategii ludycznych w dydaktyce szkolnej i przywołują tę samą literaturę (np. cytaty z pracy W. Hemerling 1985; s. 64, 4III; s. 335, 7III), podają również identyczne propozycje rozwiązań dydaktycznych. Oba artykuły są w istocie przeglądem już istniejących propozycji dydaktycznych dotyczących wykorzystania ludyczności i humoru w nauczaniu języka polskiego i stanowią podbudowę metodologiczną do kolejnego tekstu – *Dyskurs ludyczny w nauczaniu języka polskiego (na przykładzie serii podręczników gimnazjalnych „Bliżej słowa”)*. Habilitantka, opierając się na badaniach swojej licencjatki (co rzetelnie ujawniono w przypisie 1, s. 186), przedstawia różne sposoby wprowadzania do podręczników humoru i strategii ludycznych i odwołuje się do teorii dyskursu van Dijka, a dyskurs ludyczny traktuje jako odmianę dyskursu edukacyjnego (s. 185, 10III). Z. Pomirska udowadnia, że wybrany przez autorów badanej serii podręczników typ humoru jest w znacznym stopniu nieczytelny dla współczesnego gimnazjalisty (s. 199, 10III).

Te same wyniki badań prezentuje Habilitantka w tekście przedstawionym jako 12III w autoreferacie. Artykuł nosi inny tytuł: *Treści humorystyczne w podręcznikach gimnazjalnych do języka polskiego a specyfika poczucia humoru młodzieży*; niemal w całości jest on jednak dokładnym przedrukiem wcześniej zaprezentowanych treści (por. 10III), o czym autorka niestety nie informuje czytelnika. Nie można zatem uznać go za tekst, który wnosiłby nowe treści, a tym samym nie zostaje on zaliczony do dorobku Habilitantki.

Kolejny artykuł traktuje o humorze niezamierzonym (*Niezamierzony humor zeszytów szkolnych uczniów kaszubskiego gimnazjum*, 6III) i jest prezentacją błędów językowych uczniów, które wywołują efekt komizmu.

Pozostałe artykuły poruszają wiele różnych zagadnień związanych z edukacją polonistyczną. W dwu znalazły się niemal identyczne treści, zatem artykuł prezentowany jako 7. (*Muzea literackie w świadomości studentów polonistyki w Polsce i na Białorusi*) uznać należy za przedruk współautorskiego z Eugeniuszem Pańkowem artykułu *Muzea literackie: interpretacje studenckie* (5III). Badania prezentowane w tekście pierwotnym prowadzone były wspólnie z Uniwersytetem w Grodnie, a dane uzyskane od polskich studentów autorzy publikacji porównali z danymi zebranymi wśród studentów z Grodna. Ankieta miała niewielki zasięg, ale uwaga na temat niedostatecznego wykorzystania muzeów literackich w polskiej dydaktyce polonistycznej ma wartość cennej obserwacji, a wnioski Z. Pomirskiej można wykorzystać w polonistycznej dydaktyce uniwersyteckiej (5 III).

Ważne miejsce w ocenianym zbiorze tekstów zajmują również dwa artykuły dotyczące historii nauczania. Zofia Pomirska przywołuje idee św. Jana de la Sale, podkreślając aktualność założeń tej koncepcji pedagogicznej, a zwłaszcza postulatu stawiania „możliwych do osiągnięcia wymagań uczniom i kadrze nauczycielskiej oraz „poszanowania godności każdej osoby” (s. 244, 1II).

Z kolei w artykule *Wychowanie ideologiczne w dawnych podręcznikach do języka polskiego* (9III) wnioskuje autorka, by „wzorem przedwojennym” wykorzystywać „teksty w nim [podręczniku – A.L.] zawarte do rozważań o człowieku, rodzinie, społeczeństwie, do szukania autorytetów. To z pewnością okaże się korzystniejsze dla młodego człowieka niż wypisywanie środków stylistycznych czy określanie typu narracji” (s. 126, 9III). Artykuł ma charakter rekonesansu badawczego, nie jest prezentacją szerokich badań na dużym korpusie tekstów, trudno jednak nie zgodzić się z sądami Habilitantki, by w dawnych koncepcjach pedagogicznych oraz podręcznikach szukać zapomnianych dziś cennych metod czy założeń dydaktycznych.

Habilitantka, wykorzystując bogatą literaturę (od klasycznej pozycji M. Jaworskiego pt. *Metodyka nauczania języka polskiego* po najnowsze raporty z badań w gimnazjum), w artykule *Zmiana czy długie trwanie? Dylematy związane z metodami kształcenia językowego* (15III) dokonuje krytycznego przeglądu historii metod kształcenia językowego wykorzystywanych w polskiej szkole od lat 20. ubiegłego wieku. Autorka w konkluzji przywołuje sąd autorów raportu z roku 2015, stwierdzający, że we współczesnej szkole kształcenie językowe nadal opiera się na metodzie podającej, i zauważa, że jedną z

możliwości zmiany tej sytuacji jest „adaptacja strategii i działań stosowanych w dydaktyce nauczania języka polskiego jako obcego – wszak język polski, co widać w wielu obszarach komunikacji, staje się dla naszych uczniów coraz bardziej obcy” (s. 263, 15III).

O kształceniu językowym traktują jeszcze dwa inne artykuły zaprezentowane w tej części cyklu: *W pułapce bierności, czyli jak odczarować nauczanie języka polskiego w szkole. Refleksje wokół studenckich uwag na temat kształcenia językowego na III i IV etapie edukacyjnym* (14III) oraz *Stan przygotowania studentów edukacji wczesnoszkolnej do kształcenia świadomości językowej uczniów klas I-III* (11III). Pierwszy prezentuje wyniki badania przeprowadzonego przez Habilitantkę na grupie 97 studentów Uniwersytetu Gdańskiego i jest interesującym odniesieniem ogólnopolskich badań prowadzonych przez Instytut Badań Edukacyjnych do własnej praktyki Habilitantki jako nauczyciela akademickiego, który rozwija własną aktywność badawczą inspirowany najnowszymi badaniami ogólnopolskimi.

Z jeszcze innej perspektywy ujmuje Z. Pomirska problematykę kształcenia językowego w szkole w artykule zatytułowanym *Stan przygotowania studentów edukacji wczesnoszkolnej do kształcenia świadomości językowej uczniów klas I-III* (11III). Autorka uznaje, że kompetencja językowa „stanowi filar świadomości językowej” (s. 230, 11III), a badanie prowadzone na 59 studentach, mimo że jest tylko badaniem sondażowym, stanowi cenne uzupełnienie i logiczną konsekwencję dotychczasowej pracy Zofii Pomirskiej.

Artykuł *Językowo-kulturowa kreacja szkoły w Awanturach kosmicznych Edmunda Niziurskiego* (13III), w którym przedmiotem analizy uczyniono wybrany fragment obrazu świata – szkoły, nawiązuje do dotychczasowych zainteresowań badawczych Habilitantki. jednocześnie wprowadza w inną metodologię. Tytuł wprawdzie nawiązuje do metodologii językowej kreacji świata, Habilitantka jednak nie podaje, jakie rozumienie *językowej kreacji świata* przyjmuje, nie uwzględnia też prac innych językoznawców posługujących się tą metodologią. Należy jednak podkreślić, że przeprowadzona analiza językowo-kulturowej kreacji szkoły w powieści E. Niziurskiego jest wartościowa naukowo. Autorka ujmuje odtwarzany wizerunek szkoły w dwu aspektach: *rzeczywistość szkolna* oraz *budynek szkolny*, analizuje wiele językowych środków, które wykorzystuje E. Niziurski do takiego kreowania świata, trafnie interpretuje; zabrakło jednak osadzenia całości w szerszym kontekście metodologii językowej kreacji świata.

Artykuł ten otwiera dopiero nowy rozdział w badaniach Z. Pomirskiej (w autoreferacie mowa o kolejnym artykule z tego cyklu, znajdującym się w druku, por. s. 12) i być może w kolejnych tekstach znajdą się już dokładniejsze i bardziej precyzyjne analizy.

***

Przedstawiony do oceny dorobek dr Zofii Pomirskiej, liczący 28 artykułów naukowych, uznać należy za zbiór publikacji zorganizowanych wokół jednego tematu badawczego. Niemal wszystkie recenzowane artykuły dotyczą wielowymiarowo postrzeganej problematyki kształcenia kompetencji językowej ucznia. W obrębie tego nadrzędnego problemu badawczego Habilitantka podejmuje wiele różnych zagadnień, rozwijając trzy najważniejsze problemy badawcze, które zajmują ją od czasu uzyskania stopnia naukowego doktora.

Pierwszy zbiór obejmuje 11 tekstów stanowiących spójny subcykl, z wyraźnie postawioną hipotezą o edukacyjnym uwarunkowaniu niepowodzeń czytelniczych uczniów, zwłaszcza tych z dysleksją. Założenie to autorka weryfikuje, uwzględniając klasyczne i nowe prace psychologiczne oraz pedagogiczne na temat dysleksji oraz prezentując wyniki własnych badań prowadzonych w różnych metodologiach językoznawczych.

Wykorzystanie dotychczasowych badań pedagogicznych i psychologicznych oraz wzbogacenie ich o językoznawcze badania autorki czyni tę część dorobku Habilitantki cennym uzupełnieniem współczesnej wiedzy na temat dysleksji. Trzeba podkreślić zwłaszcza przewijający się w ocenianych artykułach językoznawczy wymiar badania, obejmujący wszystkie podsystemy języka.

Autorka patrzy na zjawisko czytania i dysleksji z perspektywy językoznawcy, który w procesie czytania widzi – za R. Pawłowską – „proces uruchamiający mechanizmy neurofizjologiczne, umysłowe i językowe” (s. 173, II6), a w swoich analizach wielokrotnie analizuje lingwistyczne uwarunkowania dysleksji rozumiane szerzej niż tylko fonologicznie. Habilitantka zwraca uwagę przede wszystkim na marginalizację w doczasowych badaniach (zarówno w procesie kształcenia czytania, jak i w procesie diagnozowania oraz terapeutyzowania) aspektu leksykalnego, syntaktycznego i pragmatycznego języka.

Te badania oraz krytyczna analiza literatury przedmiotu prowadzą autorkę do wniosku, że niepowodzenia czytelnicze uczniów i wysoki odsetek uczniów ze zdiagnozowaną dysleksją mają związek z błędami edukacji szkolnej. Wniosek ten jest uzasadniony badaniami prowadzonymi przez autorkę oraz oparty na znajomości klasycznych i najnowszych prac z zakresu dydaktyki kształcenia czytania i pisanie, dysleksji, psycholingwistyki i językoznawstwa.

Niewątpliwie wartością przedstawionych do oceny tekstów jest ich wieloaspektowe podejście do tematu.

Drugi zbiór, liczący tylko 5 tekstów, uznać należy za spójne nawiązanie do zbioru pierwszego. Ta część ocenianego cyklu ujmuje problematykę specyficznych trudności w czytaniu w perspektywie dydaktycznej. Pięć tekstów traktuje, jak to ujęła Habilitantka, o „sposobach przełamywania barier czytelniczych” i wyczerpująco rozwija postawione w tytule zagadnienie. W recenzowanych tekstach znajdujemy analizy podręczników, programów czytelniczych, technik szybkiego czytania – wszystkie dobrze osadzone w badaniach psycholingwistycznych i pedagogicznych. Wnoszą one do dorobku Habilitantki nowe treści i są dowodem rozwijania się zainteresowań naukowych autorki, która od czasu uzyskania stopnia naukowego doktora zwiększa swoją aktywność badawczą w obszarach pokrewnych badaniom prowadzonym na potrzeby doktoratu.

Ostatnia część zaprezentowanego cyklu, pt. *Kulturowe aspekty nauczania języka polskiego*, liczy aż 15 tekstów, jednak ocenie poddać można jedynie 12, ponieważ teksty oznaczone w zbiorze jako 5. i 7. są przedrukami innych artykułów tego zbioru, podobnie tylko niewielka część tekstu 3. jest nowa w stosunku do 2.

Ta ostatnia recenzowana grupa tekstów jest najmniej spójna wewnętrznie, można dostrzec jednak w niej dwa główne nurty, zbieżne z nadrzędną problematyką edukacyjną, które koncentrują się wokół następujących zagadnień: humor i ludyczność oraz kształcenie językowe.

Wszystkie artykuły Habilitantki drukowane były w znanych seriach wydawniczych (np. „Studia Pragmalingwistyczne”) oraz monografiach wieloautorskich, są częściami ważnych publikacji redagowanych przez uznanych językoznawców, dydaktyków, psycholingwistów (np. E. Awramiuk, G. Krasowicz-Kupis, D. Krzyżyk, B. Myrdzik, B. Niesporek-Szamburską, J. Porayskiego-Pomstę, A. Rypel, G. Tomaszewską), co potwierdza ich merytoryczną wartość i znaczenie dla upowszechniania badań autorki w środowisku zajmującym się przedmiotową problematyką.

Przedstawiony do oceny zbiór tekstów jest oparty na różnych założeniach metodologicznych prezentowanych w poszczególnych artykułach. Warto podkreślić dbałość autorki o precyzję ustaleń terminologicznych, np. przez przywoływanie różnych definicji dysleksji (np. teksty nr 2, 3, 5, 6I), czy różnych ujęć pojęcia świadomości językowej (tekst 11III). O wyborze metodologii decydował temat badania i jego przedmiot, np. autorka sięga po badania ankietowe, opisując kompetencje przyszłych nauczycieli (studentów różnych uczelni, np. tekst 11I i 11 oraz 5, 14 III); badając błędy językowe uczniów z dysleksją, wykorzystuje typologię A. Markowskiego (6I, 6III); analizując materiał leksykalny z podręczników do nauczania zintegrowanego, odwołuje się do teorii podręcznika, a zebrany

materiał leksykalny prezentuje w porządku semantycznym (wyodrębniając grupy tematyczne) oraz strukturalnym (części mowy); pisząc o humorze w podręcznikach, prowadzi analizę, odwołując się do teorii dyskursu (10III), ale sięga też po socjologiczne i psychologiczne ujęcie humoru, co wykorzystuje, formułując wnioski z badań. W recenzowanych pracach znalazły się też jasno formułowane kryteria doboru grupy badawczej i opis przyjętej metodologii badawczej (np. 6I – uczniowie klasy VI; 9I – studenci III roku pedagogiki; 11I – uczniowie w starszym wieku szkolnym) oraz analizy statystyczne (np. 6I, 9I).

Większość analiz Habilitantki charakteryzuje trafność i rzetelność prowadzonych badań, a podjęte tematy, wybrany materiał, grupy badawcze i narzędzia badawcze pozwalają formułować poprawne wnioski o charakterze wnikliwego studium wybranego zagadnienia. Badania materiałowe, a zwłaszcza ankietowe, prowadzone przez jedną osobę nie mogą mieć bowiem szerokiego zakresu. Autorka, stosując przede wszystkim badania jakościowe, prowadzi swoje analizy tak, by zajmując się zjawiskiem obniżających się kompetencji nadawczo-odbiorczych współczesnego ucznia, uwzględnić możliwie największą liczbę wpływających na to czynników. Stąd przedmiotem badań czyni autorka zarówno prace uczniów (np. w artykułach 1, 4, 6I), jak i podręczniki (np. w artykule 2I), programy nauczania (np. w artykule 2, 11I), narzędzia diagnostyczne (np. w artykule 3I), a także świadomość językową przyszłych nauczycieli oraz ich kompetencje dydaktyczne (np. w artykułach 9I, 11III).

Oryginalność podejścia badawczego Habilitantki ujawnia się zatem w trafnym wykorzystaniu tradycyjnych i nowych metodologii językoznawczych oraz wszechstronności jej badań. Co ważne, tak uzyskane wyniki analizy językoznawczej w oryginalny sposób wiąże z perspektywą nauczyciela, np. dostrzegając wpływ zanalizowanego językowego stereotypu na narastanie zjawiska agresji wśród uczniów ze specyficznymi trudnościami w nauce.

Za cenny wkład w rozwój nauki uznać należy zwłaszcza teksty prezentowane w zbiorze I. Dr Zofia Pomirska wprowadza do bogatej literatury pedagogicznej i psychologicznej zajmującej się uczniem z dysleksją ujęcie językoznawcze, korzysta zwłaszcza z metodologii psycholingwistyki i teorii nauki czytania R. Pawłowskiej.

Wszystkie zebrane w oceniany cykl teksty stanowią zatem ważny oryginalny tematycznie i metodologicznie wkład badawczy Habilitantki w rozwój naukowej refleksji nad kompetencjami nadawczo-odbiorczymi ucznia. Teksty oparte są na dobrze dobranym zróżnicowanym materiale badawczym i składają się na wielowymiarowy obraz współczesnej edukacji szkolnej i jej roli w kształtowaniu tych kompetencji.

Ważnym uzupełnieniem cyklu artykułów są monografia oparta na pracy doktorskiej oraz monografie wieloautorskie, które redagowała i współredagowała Habilitantka, świadczące o jej dużej aktywności naukowej.

Z głównym obszarem badawczym wiąże się również działalność organizacyjna dr Zofii Pomirskiej. W autoreferacie Habilitantka podała, że współorganizowała cztery konferencje naukowe, z których trzy stanowiły wydarzenie cykliczne, dotyczące trzech najważniejszych kompetencji komunikacyjnych, tj. pisania, czytania oraz mówienia: „Jestem – więc piszę” w 2007 roku, „Jestem – więc czytam. Między pragmatyzmem a wolnością” w 2010 roku, „Jestem – więc mówię. Między niebytem a formami istnienia” w 2012 roku. Czwarta konferencja, zorganizowana w 2015 roku, wiązała się z głównym nurtem badań Habilitantki: „Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w klasie szkolnej. Integracja i/czy inkluzja”.

Na uwagę zasługuje również stworzenie autorskiej koncepcji studiów podyplomowych dla nauczycieli poświęconych zaburzeniom czytania i pisania oraz autorski program fakultetu na ten temat, w ramach którego studenci mogą zapoznać się ze wspomnianą problematyką. Obie te formy działań na rzecz środowiska studentów polonistyki i nauczycieli cieszyły się na Uniwersytecie Gdańskim dużą popularnością.

Swoją wiedzę, opartą na badaniach naukowych, wykorzystuje dr Zofia Pomirska, współpracując z wieloma instytucjami lokalnymi oraz ogólnopolskimi (np. Wydawnictwem Nowa Era, Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku, V LO w Gdańsku, Polskim Towarzystwem Dysleksji, Towarzystwem Miłośników Języka Polskiego i Polskim Towarzystwem Ekonomicznym oraz Ministerstwem Edukacji Narodowej).

Prowadząc przez wiele lat własny Ośrodek Terapii i Diagnozy Dysleksji „USUS”, Habilitantka wykazała się zdolnością wykorzystywania pracy naukowej w praktycznych działaniach na rzecz ucznia i nauczyciela. W ten obszar aktywności wpisuje się stworzenie programów autorskich oraz prowadzenie specjalistycznych szkoleń i warsztatów – zarówno dla nauczycieli (z Polski i z Białorusi), kadry kierowniczej szkół (np. w projekcie „Pomorska Akademia Liderów Edukacji 2020”), jak i dla uczniów (np. w ramach Bałtyckiego Festiwalu Nauki w 2017 r.).

Zaangażowanie dydaktyczne dr Zofii Pomirskiej zostało docenione przez ZNP i MEN; Habilitantka została bowiem odznaczona Medalem Komisji Edukacji Narodowej. W latach 2009–2018 była promotorem trzech prac magisterskich, 14 prac licencjackich i aż 78 prac dyplomowych słuchaczy studiów podyplomowych „Terapia Zaburzeń Czytania i Pisania”, a od roku 2017 jest kierownikiem praktyk nauczycielskich na kierunkach: filologia polska

i logopedia (ok. 300 studentów). W roku 2019 dr Z. Pomirska uczestniczyła w programie ERASMUS+, dzieląc się swoim doświadczeniem nauczyciela akademickiego z pracownikami i studentami uniwersytetu w Ostrawie.

Dr Zofia Pomirska stale rozwija swoje kompetencje, tak aby badając polonistyczny proces dydaktyczny, móc sprostać wyzwaniom współczesnej edukacji. W ostatnim roku podjęła Podyplomowe Studia Nauczania Języka Polskiego jako Obcego, co – szczególnie w Gdańsku, w którym uczy się przeszło 1000 uczniów z doświadczeniem migracyjnym – jest dowodem na otwarcie Habilitantki na nowe potrzeby edukacyjne.

Autorski wkład Z. Pomirskiej w badania nad kształtowaniem kompetencji językowej, a zwłaszcza nowe, lingwistyczne podejście do problematyki dysleksji, pozwala uznać Zofię Pomirską za badaczkę samodzielną, łączącą w swoich badaniach wiedzę teoretyczną z jej praktycznym ujęciem, a recenzowany dorobek – za oryginalny i rozwijający współczesną myśl językoznawczą.

Przedstawiony do oceny cykl artykułów naukowych oraz pozostałe osiągnięcia naukowe i dydaktyczne (mimo sygnalizowanych zastrzeżeń) spełniają wymogi Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki i stanowią podstawę nadania dr Zofii Pomirskiej stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dziedzinie językoznawstwa.

Aneki Lewińska